

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2022 Vol. 3

**www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2022 Vol. 3

www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR

Shuhrat Sirojiddinov

BOSH MUHARRIR

O'RINBOSARI

Karomat Mullaxo'jayeva

MAS'UL KOTIB

Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAY'ATI

Zaynobiddin Abdirashidov

Karl Rayxl (Germaniya)

Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)

Seyhan Tanju (Turkiya)

Almaz Ulvi (Ozarbayjon)

Benedek Peri (Vengriya)

Vahit Turk (Turkiya)

Teymur Kerimli (Ozarbayjon)

Eunkyung Oh (Koreya)

Mark Toutant (AQSh)

Boqijon To'xliyev

Qosimjon Sodiqov

Hamidulla Dadaboyev

Nurboy Jabborov

G'aybulla Boboyorov

Vali Savash (Turkiya)

Onal Kaya (Turkiya)

Kimura Satoru (Yaponiya)

Aftondil Erkinov

Rashid Zohidov

Otabek Jo'raboyev

Baxtiyor Abdushukurov

Dilnavoz Yusupova

Qo'ldosh Pardayev

Nodirbek Jo'raqo'ziyev

MUNDARIJA

ADABIYOTSHUNOSLIK

Usmon Qobilov

Alisher Navoiy she'riyatida Xizr obrazi badiiy talqiniga doir

4

MATNSHUNOSLIK

Zilola Amonova, Munavvar Olimova

Huvaydoning yangi topilgan she'rlari

21

Parviz Izzatillayev

"Hasht bihisht" va "Majolis un-nafois" asarlarining matniy tadqiqi

36

Dilnoza Rustamova

Alisher Navoiy devonlarining Turkiston va boshqa hududlardagi toshbosma nusxalari

59

LINGVISTIKA

Song Ho-Lim

O'zbek va uyg'ur-arab alifbosining qarindoshlik munosabatlari (Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asari uyg'urcha tarjimasida aks etgan singarmonizm hodisasi misolida)

78

Jahongir Turdiyev

"Me'rojnoma" asari tilining leksik va morfologik xususiyatlari

93

Anvarbek Turdialiyev

Denov kichik dialektal zonasining xususiyatlariga doir

105

EDITOR IN CHIEF	
Shuhrat Sirojiddinov	
 DEPUTY EDITOR IN CHIEF	
Karomat Mullakhojaeva	
 EXECUTIVE SECRETARY	
Ozoda Tojibaeva	
 EDITORIAL BOARD	
Zaynabiddin Abdirashidov	
Karl Rechl (Germany)	
Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	
Seyhan Tanju (Turkey)	
Almaz Ulvi (Azerbaijan)	
Benedek Peri (Hungary)	
Vahit Turk (Turkey)	
Teymur Kerimli (Azerbaijan)	
Eunkyung Oh (Korea)	
Mark Toutant (USA)	
Bakijan Tukhliev	
Kasimjan Sadikov	
Hamidulla Dadaboyev	
Nurboy Jabborov	
Gaybullah Babayarov	
Vali Savash (Turkey)	
Onal Kaya (Turkey)	
Kimura Satoru (Japan)	
Aftandil Erkinov	
Rashid Zahidov	
Atabek Juraboev	
Bakhtiyar Abdushukurov	
Dilnavoz Yusupova	
Kuldosh Pardaev	
Nodirbek Jurakuziev	

CONTENTS	
 LITERATURE	
Usmon Kobilov	
Artistic interpretation of the image of Khizr in the poetry of Alisher Navoi	4
 TEXTOLOGY	
Zilola Amonova, Munavvar Olimova	
Newly found poems of Huvaiddo	21
 Parviz Izzatillaev	
Comparative analysis of “Hasht bihisht” and “Majolis un-nafois”	36
 Dilnoza Rustamova	
Copies of lithographs of Alisher Navoi's diwans in Turkestan and other regions	59
 LINGUISTICS	
Song Ho-Lim	
Historical Relations Between the Uzbek Arabic Script and the Uyghur Ereb Yéziqi: Analyzing Umlaut Phenomenon based on the Uyghur translation of Abdullah Qodiriy's Novel Bygone Days	78
 Jahongir Turdiyev	
Lexical and morphological features of the language of “Mirajname”	93
 Anvarbek Turdialiev	
On minor peculiarities dialectal zone of Denov	105

Denov kichik dialektal zonasining xususiyatlariga doir

Anvarbek Turdialiye¹

Abstrakt

Areal lingvistika O'zbekistonda fan sifatida shakllanish jarayonida ekanligi ma'lum. Bu fanning nazariy asoslari tilshunos olim A.Jo'rayev nomi bilan bog'liq, lekin areal lingvistikaning tarkibiy qismi bo'lgan lingvistik geografiya bo'yicha tadqiqotlar nisbatan oldinroq boshlangan. Bu maqolada bir nazariy masala tilshunoslar e'tiboriga kiritilmoqdaki, u ham bo'lsa, *kichik dialektal zona* masalasidir. To'g'ri, dialektal zona to'g'risida dunyo tilshunosligida ancha yillardan beri fikr yuritib kelinadi. A.Jo'rayev unga o'zbek shevalarining xususiyatlaridan kelib chiqib, yangicha qarashlarini bayon qilgan. Uning olg'a surgan g'oyasi dialektal zona bo'lib, bir til massivi ichidagi uning bo'laklarini bildiruvchi lingvistik hodisadir. Biz uni shartli ravishda yirik dialektal zona deyishimiz mumkin. Bu dialektal zonalar ham bo'laklarga ajralishi mumkinligi masalasi ham kun tartibiga kelib chiqmoqdaki, uni *kichik dialektal zona* deb yuritish imkoniyati paydo bo'lmoqda. Maqolada ayni masala muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: *dialektologiya, areal lingvistika, dialektal zona, lingvistik geografiya, a-zona, hudud, tayanch dialekt, fokus nuqtasi.*

Kirish

O'zbek tilshunosligida shevalarni dialektal zonalarga ajratish masalasi boshlangan bo'lsa-da, u keyingi davrda rivojlantirilmadi. A. Jo'rayev tadqiqoti tufayli o'zbek tili massivi 11 dialektal zonaga ajratildi [Джурпаев 1991, 65] va *a-zonali* hududlar ham belgilandi. Bunday zonalarga ajratishgacha o'zbek shevalari tavsifiy va areal yondashuvlarni qo'llagan holda, lingvogeografik jihatdan o'rganildi ham. Bu ishlarda V. Reshetov, Sh. Shoabdurahmonov, A. Shermatov, Y. Ibrohimov, Q. Muhammadjonov, N. Murodova, I. Darveshov,

¹ Turdialiye Anvarbek Xusinovich – tayanch doktorant, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

E-pochta: anvarbekturdialiye@list.ru

ORCID ID: 0000-0001-6866-3714

Iqtibos uchun: Turdialiye, A.X. 2022. "Denov kichik dialektal zonasining xususiyatlariga doir". *Oltin bitiglar* 3: 105–116.

Z.Ibrohimova, N.Rahmonovlar qatnashishgan [Ashirboyev 2021, 119]. Ma'lumki, dialektal zonada asosiy e'tibor shahar dialektining fokus nuqtasini bajarishga qaratiladi [Джурпаев 1991, 66]. Bu tushuncha nisbatan yirikroq hududlarni qamrab olishi to'g'risidagi ma'lumotlarga egamiz. Dialektal zona areal tadqiqot natijasiga ko'ra belgilanadi, ya'ni shu zonada shahar shevasi dominantlik qiladi va atrof shevalarga doimiy ta'sir etib turadi. Albatta, shahar dialektining dominantligi shaharning tarixan shakllangan dialekti bo'lishi, u siyosiy, iqtisodiy va madaniy tadbirlar markazi sifatidagi o'ziga xos o'rni, unda shu zonadagi turli sheva va til vakillarining qatnashib turishi, shuningdek, ular adabiy til bilan birga, shu shahar shevasidagi nutqlarni tinglashi, o'zi ham shu shevada ayrim so'zlarni talaffuz qilishga majbur bo'lishida ko'rinadi. Bunday maqom kengroq miqyosda bo'lmasa-da, tarixan shakllangan ayrim tuman markazlariga ham xosligi ma'lum bo'lmoqda. Jumladan, Denov shahri shunday vazifani bajara oladi, ya'ni bu shaharda, asosan, qarluq shevasi vakillari yashasa, uning ichidagi mahallalarda tojiklar, qo'shnichilikda qipchoq shevasi vakillari yashaydiki, tarixan ular o'zaro kontaktda bo'lib kelganlar, shuning uchun ham ular shevasida ta'sir jarayonlari kechmoqdaki, unda qarluq shevasi dominantlik qilmoqda. Demak, bu zonada qarluqlar shevasi fokus nuqtasi vazifasini bajaradi.

Kichik dialektal zona terminida, garchi *dialekt* so'zi ishtirok etsa-da, bu o'rinda *dialekt* emas, balki *sheva* tushunchasi ishlaydi. Til massivining dialektal zonasida, avval aytganimzdek, tayanch dialekt tushunchasida haqiqatan ham shahar dialektining ishtiroki ta'kidlanadi, lekin O'zbekiston hududidagi barcha shaharlarda ham terminologik ma'nodagi *dialekt* bo'lmasligi mumkin, balki aksariyat shaharlar bir shevalidir, bu o'rinda ham *dialekt* terminidan foydalaniladi, lekin bu so'z *sheva* termini ma'nosiga ega bo'ladi. Dialektologik adabiyotlarda dialekt terminidan ham lahja, ham sheva, ham umumlingvistik tushuncha sifatida foydalanib kelingan [Решетов, Шоабдурахмонов 1978, 6; Тўйчибоев, Ҳасанов 2004, 5], hozir ham shunday qo'llanish hollari mavjud. To'g'ri, sheva, dialekt, lahja tushunchalarining pog'onaviylik ma'nosi o'z kuchini saqlaydi [Ashirboyev 2021, 12].

Dastlabki fikrdan tayanib, *kichik dialektal zona* terminidagi *dialekt* so'zini faqat sheva ma'nosida qo'llanayotganini ta'kidlaymiz hamda uni dastlab Denov tumani misolida asoslashga harakat qilamiz va uni *kichik dialektal zonaning* bir namunasi sifatida tavsiya etamiz. Shuningdek, kichik dialektal zonani belgilashda aholining

yo dialektal, yo til rang-barangligi bo'lgan hududlardan qidirish lozim. Agar tuman aholisi bir shevali yoki bir tillik (qarindosh yoki qarindosh bo'lmagan til) bo'lsa u yirik dialektal zonaning periferik hududi deb qarash to'g'ri bo'ladi. Masalan, Bandixon tumani faqat qipchoqlardan iborat bo'lgani uchun unda dialektal zona belgilanmaydi, balki u Surxondaryo dialektal zonasining periferik hududlaridan biri hisoblanadi. Aslida Surxondaryoni yaxlit bir dialektal zona deb belgilash masalasi ham munozarali, bunga A. Jurayevning Termiz shahri shevasining kuchsiz fokus nuqtasi deb yuritishi [Джуряев 1991, 70] sabab. Bu esa, Surxondaryo shevalarining yaxlit dialektal zonaligi masalasida munozara qilishga olib keladi.

Denov shevasida qarluq lahjasi

Kichik dialektal zona sifatida tavsiya etilayotgan Denov shevasini o'rganish hudud shevasida qarluq lahjasining singarmonizmni yo'qotgan shevalari qipchoq lahjasiga oid sheva hamda tojik tili muomalada borligini ko'rsatdi. Bunda, albatta, qarluq singarmonizmni yo'qotgan shevalari fokus nuqtasi vazifasini bajarishi va atrof shevalarga ta'siri borligi aniqlandi. Singarmonizmni yo'qotgan shahar shevalariga Denov shahar (Sanoatchilik, Nurli manzil, Z.M.Bobur, Bahoriston, Ibn Sino, Bog'inav, O'rikzor, Buyuk kelajak, Guliston M.F.Y), Yurchi, Ushor, Sohobkor¹, Oybarak, Cho'ntosh, Lo'pon, Qizil Farg'ona, Oqlar, Qoraxon shevalari kiradi bu sheva unlilar soni 7ta (ä, e, i, ä, **a o, u**)ni tashkil qiladi.

Quyida shu kichik zonada fokus nuqta vazifasini bajaradigan qarluq shevasining fonetik xususiyatlarini yoritamiz.

a unlisi. Orqa qator, quyi-keng, lablanmagan, so'zning barcha bo'g'inlarida qo'llana oladi, q, x, g' undorshlari qatnashgan so'zlarda albatta qo'llanadi: u yoq ~ **aq**, u yoqdan ~ **aydan**.

a, ä bilan tugagan ochiq bo'g'inli fe'l o'zak va negizlariga *lab-tish* [v]qo'shib ot yasaganda **a, ä** unlilari ä ga o'zgaradi: **qiyna ~ qijnäv, sayla ~ säjläv**, o'yla ~ **ojläv**; tarkibida ä mavjud bo'lgan oxiri ochiq bo'g'in bilan tugagan so'zlarga affiks qo'shib fe'l yasalganda ä unlisi **a** yoki ä ga o'zgaradi: **son ~ sänä**, ong ~ änlä, yosh ~ **jäšä**.

- so'z boshida: u yoq ~ **aq** // **ay**, adog'i(oxiri) ~ **adäyi**,

¹ Sohobkor mahallasining Ushori qishlog'ida barlos, musobozori, kaltatoy, chekkalik urug'lari yashaydi; Oybarik qishlog'ida kaltatoy, kichik kaltatoy urug'lari yashaydi; Ushor Oybarak qishloqlarida tojiklarning sinachi va kuyovsi urug'lari yashaydi.

achchiq ~ *aččiḡ*;

- soʻz oʻrtasida: yuqori ~ *jaqāri*, daraxt ~ *darax*, bu yer ~ *bay*, shu yer ~ *šay*, Toʻlgʻonoy ~ *Tolyanaj*, tomoq ~ *tamāy*, qozon ~ *qazān*, orqalab ~ *arqalap*, dastali piyola (bakal) ~ *haqqul*;

- soʻz oxirida: bu yoqqa ~ *baqa*, u yoqqa ~ *aqqa*, shu yoqqa ~ *šaqa*, *chigʻana* ~ *čiyana* (yogʻochdan yasalgan bugʻdoy, arpa zigʻir tashishga moʻljallangan arava), Gʻavza ~ *yavza* (oʻroq oʻrganda qoʻl bilan ushlangan bugʻdoy toʻdasi), *Gʻara* ~ *yara* (bogʻlash uchun toʻplangan bugʻdoy);

Tovush mosliklari

ä ~ a mosligi: avlod ~ *avlād*, fabrika ~ *pābrikä*||*pābrikä*, mashina ~ *māshinā*;

ā ~ a mosligi: buxoro ~ *buxarā*, qorin ~ *qarin*, qora ~ *qara*;

e ~ a mosligi: boraver ~ *bārevvor*||*bārejvor*, qoʻyaver ~ *qovvor*||*qojevor*, qilaver ~ *qilevor*||*qivvor*, olaver ~ *āvvor*||*ālevor*;

Mānā bu Sopi Āllājār bābāmiz šu kiši šunān otip, šunān hār bir qišlāqqa nām qojgan. Xuparilardi Xubbari degān xuddiki bir čirājli pārīgā oxšagan, Inā: kejin mānā bu ošārgā kegāndān kejin bizzi bābājlā nān, čāj qojgan, nāni ošāri deb nām qoʻygan, sināgā ānguri sinā deb nām qoʻjib ketgānlā, kejin vaxšivārga bā(r)gānlādā ošaqa qāganla.

ä fonemasi – old qator, quyi keng, lablanmagan unli. Shevada ä fonemasi barcha boʻgʻinlarida keladi. Masalan: *ākā*, *igirmā*, *ājt*, *ärt*, *dām*, *kāl*, *mākkā*, *jākkā*, *bādān* *tārbijā*, *āmmā*, *ozlārigā*, *kesāk*. Bu unli barcha oʻzbek shevalarida uchraydi. "j"lovchi oʻzbek shevalaridan *Toshkent*, *Namangan*, *Margʻilon* shevalarida – *kāsāl*, *kāttā* (*kāttā*), *māmlākāt*, *sāvzi* (*gāšir*), *āxālāsi*, *āgār*; *Qorabuloq* – *šārgā*, *čājnāk*, *kāksālārimiz*, *dārrāv*. S.Ibrohimov A.K.Borovkov va V.V.Reshetov bu unlini rus [а-э] unlilari oraligʻidagi tovush deb taʼriflagan fikrlarni keltiradi [Иброҳимов 1967, 37].

- soʻz boshida: aka ~ *ākā*, ayt ~ *ājt*, art (tozala) ~ *ärt*;

- soʻz oʻrtasida: dam ~ *dām*, kal ~ *kāl*, badan ~ *bādān*, kesak ~ *kesāk*||*kāsāk*, kemtik ~ *kāmtik*, chekkadan ~ *čākkādān*;

- soʻz oxirida: makkajoʻxori ~ *mākkā*, yakka ~ *jākkā*, oʻzlariga ~ *ozlārigā*, yigirma ~ *igirmā*, menga ~ *māḡā*;

Tovush mosliklari:

e ~ ä mosligi: egāt ~ *agāt*, kerosin ~ *kārāsin*, yanga ~ *jeḡā*, bor ekan ~ *bārākān*, masjid ~ *mečit*||*māčit*;

ā ~ ä mosligi: chopon ~ *čāpān*, odam ~ *ādām*, bola ~ *bālā*;

- *qaraḡ mānā kelāpti qapqara ādām māsālān sāqāllar osip ketkān, ustigā eski kijim (ādāmlā) ošā pājtlār kok žuldir čāpān*

kijärđi.

- *Mäktäpkä bemälim qäldik erdän-berdän mälim op keldi, bir jeqa oqiganim joq. Čäriy kijib xurmän jänčib bāvālärđi qavatiga rä:nni bolib jurgämmän.*

e fonemasi – old qator, o’rta-keng, lablanmagan unli. Barcha o’zbek shevalarida qo’llanadi. Ba’zi hollarda “ä” talaffuz etiladi: kemtik ~ *kämtik*, kemirish ~ *kāmiriš*, menga ~ *māṇä*, senga ~ *sāṇä*, chekkadan yur ~ *čäkkädän jur*, chekish ~ *čäkiš*, velosiped ~ *väläspid*;

- so’z boshida: echki ~ *ečki*, elak ~ *eläk*||*eläj*, eslab ~ *esläb(p)*, ikki ~ *ekki*, eski ~ *eski*, ehtiyot ~ *ejtijāt*, eshak ~ *išäk*;

- so’z o’tasida: devona ~ *duvänä*||*divänä*, devor ~ *diväl*||*di(u)vār*, tegirmon ~ *tijirmän*||*tejirmän*;

Tovush mosliklari:

ä ~ **e** mosligi: Cho’ntosh, Oybarak va Qizil Farg’ona qishloq shevalarida olmoshlarda kuzatiladi: **men** ~ *män*, **sen** ~ *sän*.

e ~ i mosligi: devona ~ *divänä*, devor ~ *diväl*||*di(u)vār*, iltimos ~ *eltimäs*, pechenye ~ *pičinä*, qittak(ozgina) ~ *gärtäk*||*gi:täk*, eshak ~ *išäk*, paket ~ *päkit*, tegirmon ~ *tijirmän*||*tejirmän*;

- *mänä šaxsan meni oylim mullo enni čontäšđi tort jillän beri tärmäšib jätibđidä enni, män kor bollim bulä tärmäškäni tärmäškän imām bogin dep, män qojmadim qoj keräkmäs dep.*

i fonemasi – old qator, yuqori-tor, lablanmagan unli. Barcha shahar shevalarida bor, o’rganilayotgan shevada so’zning istalgan bo’g’inida kela oladi. Fonema tarixiy shakllanish jarayonida **i va ĭ** unlilarining konvergensiya natijasida shakllangan: **tiš, dil, silä, ginä, kinnä** [Ўзбек диалектологияси 1968, 100]. **q, γ, x** chuqur til orqa undoshlari bilan kelganda orqa qator [**i**] fonemasiga yaqinroq talaffuz qilinadi. So’z boshida til o’rta [**y**] bilan boshlangan ayrim so’zlarda [**y**] talaffuz qilinmaydi: yiqildi ~ *iqilli*||*iqildi*, yiring ~ *irin*, yigirma ~ *igirmä*, yilqi ~ *ilqi*, uyga o’tirimman ~ *ojgä otirimmän*, termizda o’qiydi ~ *tirmizgä oqijdi*.

- so’z boshida: yiqildi ~ *iqilli*, yilqi ~ *ilqi*, yigirma ~ *igirmä*, yiqilib qolgan ~ *iqilip qāgan*;

- so’z o’rtasida: bultur ~ *biltir*, tuyoq ~ *tijāq*, gugurt ~ *gugirt*, tuxum ~ *tuxim*, yulduz ~ *yuldiz*, kunduz ~ *kundiz*, qunduz ~ *qundiz*, uloq ~ *ilāy*||*ulāy*, tuproq ~ *tirpāy*, buloq ~ *bilāy*, chumchuq ~ *čimčiy*||*čumčiy*, dimoq ~ *di(u)māy*, uyga o’tiribman ~ *ojgä otirimmän*, termizda o’qiydi ~ *tirmizgä oqijdi*;

- so’z oxirida: bo’ldi ~ *bolli*, qildi ~ *qilli*, kelyapti ~ *kelāpti*, Cho’yanchi ~ *čojänči*, osh tavoq ~ *läli*;

Tovush mosliklari:

i ~ u – mosligi: bultur ~ biltir, tuyoq ~ tijāq, gugurt ~ gugirt, tuxum ~ tuxim, yulduz ~ yuldiz, kunduz ~ kundiz, qunduz ~ qundiz, uloq ~ ilāy||ulāy, tuproq ~ tīrpāy, buloq ~ bi(u)lāy, chumchuq ~ čimčiy||čumčiy, dimoq ~ dumāy;

- *Vaxšivārga hāzir :ām qollari minān jāsāgān māčītlāri bār. Māčit qiganda bizdi bābājlā jārdāmga bārādi.*

- *Kejin bosā bir čāyt xožajinim kelli, ājti, - xudā bir āsrādi jā sāni, sānijām terārist dep āpketsā nimā qila:rdi, -dedi. Mān ājtim māni āldimgā terārist kemāgān māni āldimgā čopān kelli dedim.*

ā fonemasi – orqa qator, quyi-keng, qiman lablangan unli shahar va shahar tipidagi shevalarda keng uchraydi. Qipchoq guruh shevalarining adabiy til, tojik tili va qarluq tip shevalar ta'siri bor hududlarida faolroq uchraydi. O'rganilayotgan hudud shevasining Oybarak, Qizil Farg'ona, Cho'yanchi qishloqlarida bu unli kam qo'llanadi. So'zning barcha bo'g'inlarida qo'llanadi: **sāmān, āmān, āmmā, bāšidā, buxārā||buxārā.**

Bu unlining o'zbek tilida paydo bo'lishini Polivanov tashqi ya'ni eroniy tillar ta'siriga bog'laydi [Ashirboyev 2021, 33]. S.Rahimov A. Borovkov va V. Reshetovlarning quyidagi fikrlarini keltiradi: Borovkov O'zbek tilida "**ā**" ning taraqqiyoti uchun tilning ichki taraqqiyot qonunlariga muvofiq sharoit mavjud. Har qanday holda "**ā**" unlisining taraqqiyoti lab-lab "**v**" hamda o'zbek tilining Toshkent shevasi uchun xarakterli bo'lgan chuqur til orqa [**q,γ**] tovushlarining ta'siri bilan bog'liq; V.Reshetov Umumturk orqa qator "**a**"ning o'rnida "**ā**"fonemasining paydo bo'lishi shartli ravishda uning pozitsiyasiga bog'liq, ehtimol faktorning ishtiroki ham bo'lsa kerak deydi [Раҳимов 1985, 30].

ā fonemasining [**v**] undoshi ta'siriga uchrashi: **belbog' ~ belvāy, o'qlog' ~ öxlāv, tumog' ~ tumāv;**

chuqur til orqa **q, γ, x** undoshlari ta'siri: **tārāy, qājrāy, öxlāv.** Professor A. Rustamov "**ā**"fonemasi XV asr adabiy tilida tojik tilidan o'tgan so'zlar tufayli ba'zi turkiy so'zlarda "**a**"ning "**ā**"ga siljishini ko'ramiz degan fikrni aytadi [Рустамов 1962, 67]. "j"lovchi shevalarda va ikki tilda so'zlashuvchi shevalarda [**ā**] unlisi so'zning barcha bo'g'inlarida kela oladi: йл. сәмән, "**ик. т.**" самән; йл. әмән, "**ик.т.**" амән [Раҳимов 1985, 37].

- so'z bosida: ot ~ āt, omoch ~ *amāch*, oson ~ *asān osmon* ~ *āsmān*, opa ~ āpā, *amaki* ~ *ova*//āvä;

- so'z o'rtasida: tomon ~ *tāmān (tāmān)*, yomon ~ *jāmān (jāmān)*;

- so'z oxirida: holva ~ hālvā, daryo ~ dājrā, peshvo ~ pešvā;

ā ~ a ga mosligi: tomon ~ *tāmān* (*tāmān*), yomon ~ *jāmān* (*jāmān*), oson ~ *āsān*, osmon ~ *āsmān*, opa ~ *āpā*, amaki ~ ova||*āvā*, olov ~ *ālāv*, omoch ~ *āmāch*, qorin ~ qarīn, novot ~ *nāvot*, holva ~ *hālvo*;

- *joliqizgā toyri, haqi hālāl minān jurin jalyān gāpirmān, birāvdi āldāmān, xudāni ozi toyri jolgā bašqaradi.*

- mā(n)edājām jogilār bā(r). Alāvidin degān mähällädä žlāvči jāy. Qizilfaryāna bār erdā faryānačilar bār. Ulār igirmā sākkizinči... vādijni xalqini ortāhāl bājlārni qulāq qilib māl-mulkini tālāv āliv kalxāzlaga kirim qilib berib ozlārini surgun qıyan.

o fonemasi orqa qator, o'rta-keng, lablangan unlini. Barcha o'zbek shevalarida talaffuzda bor: **ot, qol, toq, tolyānāj, ormān, kojna ormāk.** Bu unli haqida Rahimov quyidagi ma'lumotni keltiradi: shahar shevalarida [o] unlisining shahar tipidagi shevalar uchun xos bo'lgan indefferent [o'] unlisiga o'xshashi, moyilligi kuzatiladi. [o] unlisining kontrast jufti yo'q, chunki [o]ning til oldi [y]ga tomon siljishi [o>o'>o']ga olib kelgan. Surxondaryo "j"lovchilar shevalarida [o]ning kontrast jufti [ə] mustaqil fonema bo'lmay, balki pozitsion variantdir: *olāqālāj Muji:dinžān, mohriņni bās, koj-dirmā, koldā* [Раҳимов 1985, 37].

- so'z boshida: o' t~ ot, o'rdak ~ ordāj, o'rik ~ orig(j), o'choq ~ očāy, o'roq ~ orāy, o'rtoq ~ ortāy, o'tlab ~ ollāb, uylantiraman ~ ojlāntirāmān;

- so'z o'rtasida: ko'z~koz, qo'ng'iroq~qonyirāt, bo'lgan~bogān, qo'yaver~qovvor||qoyevor, cho'pon~čopān;

- so'z oxirida: obro'~ābro, ro'baro'~ropārā, voy bo'~vājbo;

Tovush mosliklari:

u ~ o mosligi: ko'z ~ *kuz* (men senga nima degandim o'lik ko'z eshak ~ mān sāñā nimā digāni:m u:lik *kuz* išk)¹.

- *Hāzrāt Āli kāpirlārdi qatl qilip-qilip šu tārāpkā qāčkan, kānāllik dejmiz beqi qaja-beqi qaja Hāzrāti Āli hāmmāsini qirgān. Qānini āqqaniga he ānā berdā bir āqqan hā ordān bir āqqan qajani ustidān tā: jolgāčā kāfir sojdi degān žāj bār ānā šergā bārgān uni rāvātāli degān. Duldurlāri otlāb kelib suv bomāgān, ātlāri tujāyi bilān kāvlāb suv čiyarib ičgān.*

u fonemasi orqa qator, yuqori-tor, lablangan unli. "j"lovchi shevalarda barcha bo'g'inlarda kela oladi. **uch ~ uč, uzoq ~ uzāy, buyruq ~ bujriy||bujruy, sandiq ~ sāndu;**

- so'z boshida: **uch ~ uč, uzoq ~ uzāy, o'g'il ~ oyl||ul, uzum**

¹ Oybarak qishlog'ida qurilishda ishlaydigan ishchilardan yozib olingan matn, tanbeh, haqorat.

~ uzim, umid ~ umit, u yerda ~ erda||eqa, o'tin ~ utin;

- so'z o'rtasida: **ulush ~ uliř, buyruq ~ bujriy||bujruy;**

- so'z oxirida: **uyqu ~ ujqi, ushbu ~ uřbu;**

Tovush mosliklari:

ä ~ u mosligi: yuqori ~ yaqqāri;

i ~ u mosligi: ulush ~ uliř, buyruq ~ bujriy, uyqu ~ ujqi, ma'lum ~ mālīm||mālūm;

o ~ u mosligi: o'tin ~ utin, dushman ~ dořmān;

- *kejin utin kerāk dedi, bāvā trājtirčijdi utin vāñ(ko'p) idi.*

- *Sārvāntimizdi, bulunyurdi – tāvāni ustidā jerlām žāj bā: , jer tolā qib jāřāgān ulārdi ārqasidan ādām tuřgāndā, beqa mānā hāvār ketgān.*

Denov qarluq shevasida ham boshqa turkiy tillardagi kabi tovush o'zgarish xususiyati mavjud. Talaffuzda nutq organlarining faoliyatini yengil, og'zaki nutqni ixchamlashtirishga bo'lgan intilish tovushlarning har xil kombinator-pozitsion o'zgarishlarini yuzaga keltiradi. Bu xususiyat barcha o'zbek shevalarida bor, ammo shevalarda tarqalishi har xil. Mazkur shevalarda ham og'zaki nutq protsessida yuzaga keladigan assimilyatsiya, dissimilyatsiya, eliziya, metateza, spirantizatsiya kabi hodisalar borki, ular tarqalish xususiyatiga ko'ra Denov qarluq shevasining ichida ham turli xil ko'rinishga ega.

Assimilyatsiya

O'rganilayotgan hudud shevasida to'liq va to'liqsiz assimilyatsiya hodisasi mavjudligi quyidagi tovushlarda kuzatildi:

To'liq (progressiv) assimilyatsiya

ld>ll ~ aldadi ~ āllādi,

oldiga ~ ālligā,

keldi ~ kelli, bo'ldi ~ bolli, qildi ~ qilli;

nd>nn ~ nondan ~ nānnān,

mendan ~ mennān, sendan sennān, undan ~ unnān,

Boysundan ~ bājsunnān;

mb>mm ~ kambag'al ~ kammayal,

sunbula ~ summulā;

td>tt ~ ketdi ~ ketti, totdi ~ tātti;

pm>pp ~ boryapmiz ~ bārāppiz, kelyapmiz ~ kelāppiz,

To'liqsiz (progressiv) assimilyatsiya

řg>řk ~ kelishgan ~ keliřkān, tushgan ~ tuřkān;

sg> sk ~ kesgan ~ keskān, o'sgan ~ oskān;

sg< sk ~ keskir ~ kesgir, teskari ~ tesgāri;

To'liq (regressiv) assimilyatsiya

nl>ll ~ tanladi ~ tällädi, bir tiyinlik ~ birtillik, to'rt kunlik ~ torkullik;

tl>ll ~ hatladi ~ hällädi, qatlama ~ qallama, rahmatli ~ rähmälli;

rl>ll ~ to'g'vila ~ toyilla;

nm>mm ~ aylanma ~ äjlämmä, ko'nma ~ kommä, ishonma ~ išämmä;

zs>ss ~ yuzsiz ~ jussiz, yuz so'm ~ jussom, ko'zsiz ~ kossiz;

To'liqsiz (regressiv) assimilyatsiya

qč<xč ~ kelmoqchi ~ kemāxči, taqmoqchi ~ taxmāxči, quloqchin ~ qulāxčīn, boqmoqchi ~ bāxmāxči;

qt<xt ~ vaqt ~ vaxt//vaxt, qitqtir ~ qirxtir//qixtir;

qs<xs ~ yo'qsan ~ joxsan, to'qson ~ toxsan, chiqsa ~ čixsa, qo'rqa ~ qoxsa;

bs<ps ~ kelibsan ~ kepsän, chiqibsan ~ čiqipsan, qilibsan ~ qilipsan;

Dissimilyatsiya

Denov qarluq shevalarida dissimilyatsiyaning quyida ko'rinishi uchraydi:

č<š ~ ko'chdi ~ košti, o'chdi ~ ošti, qochdi ~ qāšti;

n<m ~ nonpar ~ nāmpär,

r>l ~ karidor ~ kälidār//kälidāl, zarur ~ zārul, brigadir ~ burgädil;

m<n ~ lampa ~ länpä, kamnoma ~ kännāmä;

Metateza. Undoshlarning o'rin almashishi.

jr~rj ~ sayrob ~ sārjāb, faryod ~ pājirāt, zurriyot ~ zi^ejrāt, daryo ~ dājrä;

yr~ry ~ to'g'ri ~ toryi, to'g'ra ~ torya;

pr~rp ~ tuproq ~ turpāq//tirpāy, supra ~ surpā, kiprik ~ kirpik;

xš~šx ~ Badaxshon ~ badašxān, o'xshaydi ~ ošxajdi;

br~rb ~ vr ~ tebrat ~ terbāt//tevrāt, Sarvi ~ sävri;

lv~vl ~ holva ~ hāvlä;

ym~my ~ yog'mir ~ jāmyir;

n~l ~ tanlangan ~ tällängän, aylana ~ äjnälä;

r~t ~ gugurt ~ gurgut;

q~v ~ buzoqboshi ~ buzāvbāši;

shevaning bu xususiyatlari dialekt zonalarini aniqlash uchun muhim fonetik hodisa hisoblanadi.

Shevaning o'ziga xos morfologik va leksik xususiyatlari ham bor bo'lib ular to'g'risida illustrativ ma'lumotlar beramiz.

Xulosa

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, Denov kichik dialektal zonasi fokus nuqta vazifasida Surxondaryo dialekt zona-sining innovatsion markazi bo'la olishi o'rganishlar jarayonida oydinlashdi. Denov shevasida o'zbek tili qarluq va qipchoq guruh shevasi hamda tojik tili ta'sir doirasi o'ziga xos murakkablikka ega bo'lib, bu o'ziga xoslik qo'shni tuman va shahar shevalariga ham o'z ta'siri ko'rsatib kelmoqda. Aziz Jurayevning Denov tuman shevasini tayanch (fokus) nuqta vazifasini bajara olishi haqidagi ishorasi bugungi tadqiqotlarda o'z isbotini topmoqda.

Adabiyotlar

- Ashirboyev, S. 2021. *O'zbek dialektologiyasi*. Toshkent: Nodirabegim.
- Боровков, А.К. 1953. *Вопросы классификации узбекских народных говоров*. Известия АН УзССР, Ташкент.
- Решетов, В.В., Шоабдурахмонов, Ш. 1962. *Ўзбек диалектологияси*. Тошкент: Ўрта ва олий мактаб.
- Yunusov, G'O. 1935. *O'zbek lahjalarini tasnifda bir tajriba*. Toshkent: OZDAVNAŠR.
- Джураев, А. Б. 1991. *Теоретические основы ареального исследования узбекоязычного массива*. Ташкент: Фан.
- Пугаченкова, А., Ртвеладзе, Э.В. 1990. *Северная Бактрия — Тохаристан, Очерки истории и культуры*. Ташкент. Фан.
- Шониёзов, К., 1999. *Қарлуқ давлати ва қарлуқлар*. Тошкент: Шарқ.
- Джураев, Х. 1975. *Фонетико-морфологические и лексические особенности узбекских говоров, носящих этническое название "турк-калта́й" (по материалам Самаркандской, Джизакской и Сырдаринской областей УзССР)*. Ташкент.
- Носиров, М. 1979. "Сурхондарё шевалари бўйича айрим кузатишлар (диалектологик экспедиция материаллари асосида)". *Ўзбек тили ва адабиёти* 5: 67-69.
- Раҳимов, С. 1995. *Сурхондарё ўзбек тили шевалари луғати (фонетикаси, лексикаси)*. Тошкент: Фан.
- Раҳимов, С. 1985. *Ўзбек тили Сурхондарё шевалари (фонетикаси, лексикаси)*. Тошкент: Фан.
- Иброҳимов, С. 1967. *Ўзбек тилининг Андижон шеваси*. Тошкент: Фан.
- Рустамов, А. 1962. "XV аср ўзбек адабий тилининг вокализми". *Ўзбек тили ва адабиёти* 6: 67.
- Шоабдурахмонов, Ш. 1983. *Карлукское наречие узбекского языка*. Тошкент: Фан.
- Қудратов, Т. 1968. *Ўзбек тилининг оралиқ шевалари (Шаҳрисабз,*

Яккабоғ, Чироқчи ва Қамашӣ районларидаги оралиқ шевалар материаллари асосида). Филол. фанлари номзоди... дис. Тошкент.

On minor peculiarities dialectal zone of Denov

Anvarbek Turdialiev ¹

Abstract

It is known to the world of science that areal linguistics is in the process of formation as a science in the Republic of Uzbekistan. The theoretical foundations of this science have been laid and it is associated with the name of A. Jhorayev, but the research on linguistic geography, which is a component of areal linguistics, began relatively earlier in the Republic of Uzbekistan. A theoretical issue is brought to the attention of linguists, which is the issue of a small dialectal zone in this article. It's true, the world linguistics has been thinking about the dialectal zone for many years. A. Jhorayev explained his new views based on the characteristics of Uzbek dialects. The idea he put forward is a dialectal zone, which is a linguistic phenomenon that represents its parts within a language array. We can tentatively call it a large dialectal zone. The question of whether these dialectal zones can be divided into parts is also on the agenda, and it is possible to treat it as a small dialectal zone. This issue is discussed in the article.

Key words: *dialectology, areal linguistics, dialectal zone, linguistic geography, a-zone, region, base dialect, focal point.*

References

- Ashirboyev, S. 2021. *O'zbek dialektologiyasi*. Toshkent: Nodirabegim.
Borovkov, A.K. 1953. *Voprosi klassifikatsii uzbekiskix narodnix govorov*. Izvestiya AN UzSSR, Tashkent.
Reshetov, V.V., Shoabdurahmonov, Sh. 1962. *O'zbek dialektologiyasi*. Toshkent.
Yunusov, G'O. 1935. *O'zbek lahjalarini tasnifda bir tajriba*. Toshkent: OZDAVNAŠR.

¹ *Anvarbek Kh. Turdialiev* – PhD student, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

E-pochta: anvarbekturdialiyev@list.ru

ORCID ID: 0000-0001-6866-3714

For citation: Turdialiev A.K. 2022. "On minor peculiarities dialectal zone of Denov". *Golden scripts* 3: 105–116.

- Djuraev, A. B. 1991. *Teoreticheskie osnovi arealnogo issledovaniya uzbekoyazichnogo massiva*. Tashkent: Fan.
- Pugachenkova, A., Rtveladze, E.V. 1990. *Severnaya Baktriya — Toxaristan, Ocherki istorii i kulturi*, Tashkent. Fan.
- Shoniyozov, K., 1999. *Qarluq davlati va qarluqlar*. Toshkent: Sharq.
- Djuraev, X. 1975. *Fonetiko-morfologicheskie i leksicheskie osobennosti uzbekskix govorov, nosyayix etnicheskoe nazvanie "turk-kaltatay" (po materialam Samarkandskoy, Djizakskoy i Сырдаринской областей УзССР)*. Tashkent.
- Nosirov, M. 1979. "Surxondaryo shevalari buyicha ayrim kuzatishlar (dialektologik ekspeditsiya materiallari asosida)". *O'zbek tili va adabiyoti* 5: 67-69.
- Rahimov, S. 1995. *Surxondaryo o'zbek tili shevalari lug'ati (fonetikasi, leksikasi)*. Toshkent: Fan.
- Rahimov, S. 1985. *O'zbek tili Surxondaryo shevalari (fonetikasi, leksikasi)*. Toshkent: Fan.
- Ibrohimov, S. 1967. *O'zbek tilining Andijon shevasi*. Toshkent: Fan.
- Rustamov, A. 1962. "XV asr o'zbek adabiy tilining vokalizmi". *O'zbek tili va adabiyoti* 6: 67.
- Shoabdurahmonov, Sh. 1983. *Karlukskoe narechie uzbekskogo yazika*. Toshkent: Fan.
- Qudratov, T. 1968. *O'zbek tilining oraliq shevalari (Shahrisabz, Yakkabog', Chiroqchi va Qamashi rayonlaridagi oraliq shevalar materiallari asosida)*: Filol. fan. nom. diss. Toshkent.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

“Oltin bitiglar – Golden Scripts” jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma’naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo’lyozma manbalar, xalq og’zaki ijodi namunalariga bag’ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo’ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo’lyozmalar yil davomida o’zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o’z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo’lsa, unda qo’lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo’lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochta yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo’yicha MS Word menejerini qo’llash lozim.

Barcha qo’lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma’lumot bilan yuboriladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig’i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o’ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo’lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so’zdan iborat bo’lishi kerak.

100–150 so’zdan iborat o’zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so’zdan kam bo’lmagan kalit so’zlar (o’zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro’yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo’lishi mumkin) 1500 so’zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so’ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo’limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to’q bo’yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o’zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo’lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o’ng chetida muallifning ism-familiyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi

qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqida quyidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL.
Foydalanilgan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany: Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsitilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti." *Oltin bitiglar* 1: 65 – 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 – 235. doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr

sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?" *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globallashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

Ushbu son “Oltin bitiglar” tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi 103-uy.
e-mail: oltinbitiglar@gmail.com
Tel.: +99894 697-97-04

Bosishga 30. 09. 2022-yilda ruxsat etildi
Qog'oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog'i: 8

Jurnal 2017-yil 26 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot
agentligi tomonidan № 0940 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan
ro'yxatga kiritilgan.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

“Mashhur-Press” bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili:100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy. Tel.: +99890 900 75 77,
+99894 659 94 62